Mr Savo Teofilović

predsednik Okružnog suda u Novom Sadu u penziji

PRIZNANJE OKRIVLJENOG KAO DOKAZ U FRANCUSKOM KRIVIČNOM POSTUPKU*

I

Krivični postupak Francuske, kao izraziti predstavnik evropskog kontinentalnog prava spada u mešovite krivične postupke, a pretežno je zasnovan na elementima iz inkvizicionog krivičnog postupka. Taj postupak je izvršio značajan uticaj na naš krivični postupak u njegovom istorijskom razvoju.

Pod direktnim ili indirektnim uticajem francuskog krivičnog postupka, prema odredbama Zakonika o krivičnom postupku, u našem krivičnom postupku je izvršena stroga podela procesnih funkcija između organa krivičnog gonjenja i optužbe, prethodnog postupka i suđenja i drugih učesnika u postupku. Naš krivični postupak je zasnovan kao sudski postupak u svim fazama, a organi unutrašnjih poslova su isključeni iz formalnog krivičnog postupka. Saslušanje okrivljenog je izgubilo značaj glavnog dokaznog sredstva zbog preobražaja u kontradiktornu procesnu radnju. Sud je isključivo nadležan i ovlašćen za preduzimanje mera koje zadiru u prava i slobode građana i donošenje odluka o pritvoru. Karakteristika sadašnjeg režima našeg krivičnog postupka je u nastojanju da se učvrsti položaj okrivljenog kao stranke i subjekta krivičnog postupka, smanjenje mogućnosti zloupotrebe ovlašćenja procesnih organa, a time i neusklađenost između zakonodavne regulative i prakse.

Kakva je situacija u vezi istaknutog problema u francuskom krivičnom postupku, odnosno da li pravo Francuske dozvoljava ispitivanje okrivljenog što je primaran uslov da bi se u krivičnom postupku uopšte moglo doći do priznanja okrivljenog. U tome postupku se dozvoljava ispiti-

* Rad primljen: 13. XII 2005. godine.

vanje okrivljenog. Pošto je organima francuskog krivičnog postupka data pravna mogućnost da ispituju okrivljenog, postavlja se pitanje da li je okrivljeni dužan odgovarati na pitanja organa krivičnog postupka koji ga ispituje, da li je dužan govoriti istinu i da li postoje neke pravno moguće sankcije protiv ćutanja okrivljenog, i da li navedeno pravo daje organima krivičnog postupka druge mogućnosti da dobiju priznanje okrivljenog.

II

Francuski Zakonik o krivičnom postupku iz 1957. godine, koji je i danas na snazi, različito rešava problem kojim se ovde bavimo, prema tome da li se radi o istrazi ili o izviđaju u slučaju flagrantnih krivičnih dela ili o prethodnom izviđaju u slučaju neflagrantnih krivičnih dela.

1. Zakonik o krivičnom postupku Francuske izričito propisuje da je istražni sudija u istrazi dužan okrivljenom, kada se ovaj prvi put pred njim pojavi, saopštiti sva krivična dela koja mu se stavljaju na teret i upozoriti ga „da je slobodan da ništa ne iskazuje“. Zakonik daje istražnom sudiji pravo da ispituje okrivljenog, ali nasuprot tome pravu istražnog sudije ne stoji dužnost okrivljenog da iskazuje. Savremeno francusko krivično procesno pravo ovom svojom odredbom omogućava istražnom sudiji da dobije priznanje okrivljenog samo kada okrivljeni želi sam dobrovoljno priznati svoju krivicu.

Francuski zakonodavac istražnom sudiji u istrazi nije stavio na raspolaganje nijedno sredstvo, koje bi mu u određenim slučajevima pomoglo da dobije priznanje okrivljenog (npr. zabrana okrivljenom da prisustvuje procesnim radnjama dokazivanja u istrazi, mogućnost da istražni sudija uskrati okrivljenom i njegovom braniocu uvid u spise predmeta, slobodan saobraćaj između okrivljenog, koji se nalazi u pritvoru, i njegovog branioca i dr.). Francusko pravo propisuje da istražni sudija može u istrazi ispitivati okrivljenog o delu koje mu se stavlja na teret samo u prisustvu branioca, osim u slučaju kada se okrivljeni izričito odrekao toga prava. Dvadeset i četiri časa pre svakog ispitivanja okrivljenog istražni sudija mora braniocu staviti na uvid čitav spis predmeta. Kada se okrivljeni prvi put pojavi pred istražnim sudijom i ovaj utvrdi njegov identitet, kao i obavi druge formalnosti (ali ne i ispitivanje okrivljenog o samoj stvari), okrivljeni, koji se nalazi u istražnom zatvoru, ima pravo da saobraća sa braniocem bez ikakve kontrole. Iz toga proizilazi da francusko pravo ne daje istražnom sudiji mogućnost da u istrazi ispituje okrivljenog u vreme kada on ne zna koji ga dokazi terete.

Kada bi ovi propisi, koji vrede za istragu, važili i za sve ostale slučajeve ispitivanja okrivljenog u pripremnom postupku, morali bi zaključiti da je jedina mogućnost, koju savremeno francusko pravo daje organima u pripremnom postupku da dobiju priznanje okrivljenog, sadržano u pravu tih organa da ispituju okrivljenog. U tome slučaju se priznanju okrivlje-

nog ne bi davao nikakav poseban značaj po kome bi se razlikovalo od drugih dokaza.

Međutim, do takvog zaključka ne možemo doći obzirom na posebne propise, koji važe za ispitivanje okrivljenog u ostalim oblicima pripremnog postupka.

2. Sasvim drugačija situacija nego u istrazi postoji u izviđaju u slučaju flagrantnih krivičnih dela. Organi, koji vode takav izviđaj, imaju pravo ispitivati sva lica, koja im mogu dati podatke o činjenicama koje utvrđuju. Oni takva lica mogu određeno vreme držati i u preventivnom zatvoru. Ta lica se ne smatraju „okrivljenima” u formalnom smislu reči, ali nema dileme da se u tome izviđaju ispituju i takva lica na koja se ne sumnja da su izvršila krivično delo o kome se vodi izviđaj. Kako zapisnici o iskazima takvih lica, dati u izviđaju u slučaju flagrantnih krivičnih dela, mogu poslužiti kao dokaz u kasnijem toku krivičnog postupka, pa i na glavnom pretresu, priznanje osumnjičenih lica dobijeno u ovom postupku ima praktično isto pravno značenje kao i priznanje dobijeno u istrazi. Iz tih razloga je značajno pod kojim pravnim uslovima organ, koji sprovodi ovakav izviđaj, može dobiti priznanje okrivljenog.

U tome pogledu moramo konstatovati da za ispitivanje sumnjivog lica u izviđaju povodom flagrantnih krivičnih dela ne važe propisi, koji važe za ispitivanje okrivljenog u istrazi.¹ Organ, koji vrši ispitivanje, ne mora osumnjičeno lice upozoriti da nije dužno iskazivati. Zakonik naprotiv ističe da je svako lice, od koga oficiri sudske policije u izviđaju zbog flagrantnih krivičnih dela, traže obaveštenje o delu o kome se radi, dužno dati svoj iskaz. Takva dužnost postoji i za lice za koje se sumnja da je sudelovalo u izvršenju toga dela, jer zakon ne pravi razliku između izvršioaca i drugih lica što ih ispituje organ, koji vodi ovakav izviđaj. Isto tako moramo konstatovati da organ, koji vrši ispitivanje sumnjivog lica u izviđaju zbog flagrantnih krivičnih dela, ima pravno neograničenu mogućnost da za čitavo vreme ispitivanja to lice drži u neizvesnosti o dokazima koji ga terete, što mu olakšava dobijanje priznanja u određenim slučajevima. Osumnjičeno lice za vreme ispitivanja ne zna koji ga dokazi terete, jer nema pravo da prisustvuje procesnim radnjama u izviđaju, a organ koji vodi izviđaj nije mu dužan saopštiti te dokaze, niti dozvoliti da izvrši uvid u spis predmeta.

Iz napred izloženog se vidi da u izviđaju zbog flagrantnih krivičnih dela francuski Zakonik o krivičnom postupku daje organu, koji vodi izviđaj, sve mogućnosti dobijanja priznanja, koja su danas uobičajena u mnogim evropskim krivičnim postupcima,² a koja francusko pravo ne daje istražnom sudiji za vreme istrage.³

¹ To je nesporno za pravno stanje, koje je postojalo pre donošenja francuskog Zakonika o krivičnom postupku iz 1957. godine. — P. Bouzat: *Traité théorique et pratique de droit pénal* (Paris, 1951), str. 790. Donošenjem novog zakona situacija se u tom pogledu nije ništa promenila.

² Npr. u austrijskom pravu i pravu nekih švajcarskih kantona вреди pravno pravilo da je okrivljeni dužan iskazivati i govoriti istinu, a u pravu Nemačke ne вреди takvo pravno

3. Prema propisima francuskog Zakonika o krivičnom postupku oficiri sudske policije imaju pravo, u slučaju svih krivičnih dela pa tako i neflagrantnih, po službenoj dužnosti ili po uputstvu javnog tužioca da provedu prethodni izviđaj. U tome izviđaju navedeni organi mogu sumnjivo lice ograničeno vreme „zadržati na svome raspolaganju” i ispitivati, a mogu ga ispitati i kada ga nisu lišili slobode. Još u vreme kada francusko krivično procesno pravo nije poznavalo takav izviđaj, ali se on u praksi redovno vodio, francuska judikatura je stajala na stanovištu da dokazi dobijeni u takvom izviđaju imaju dokaznu snagu u daljem toku postupka, pa i na glavnom pretresu.⁴ Iz toga sledi da nema pravne, ni praktične razlike između priznanja okrivljenog u ovakvom izviđaju i priznanja okrivljenog u istrazi. Stoga nas i ovde mora interesovati pitanje, pod kojim pravnim uslovima može organ, koji vodi ovakav izviđaj, dobiti priznanje okrivljenog.

Pravna situacija u tome pogledu je skoro potpuno ista kao i situacija sa dobijanjem priznanja u izviđaju povodom flagrantnih krivičnih dela. Ni tu ne važe propisi o ispitivanju okrivljenog koji važe za istražnog sudiju u istrazi. Ni tu organ, koji vodi izviđaj, nije dužan upozoriti okrivljenog da nije dužan davati iskaz. I tu organ koji vodi izviđaj ima pravno neograničenu mogućnost da ispituje okrivljenog, a da ovaj ne zna koji ga dokazi terete. Okrivljeni nema pravo da prisustvuje procesnim radnjama u izviđaju, a organ koji vodi izviđaj nije mu dužan saopštiti dokaze koji ga terete, niti mu dozvoliti da izvrši uvid u spise predmeta. Jedina razlika prema pravnoj situaciji u izviđaju povodom flagrantnih krivičnih dela jeste u tome što zakonik ne propisuje da su lica, što ih organ saslušava u ovakvom izviđaju, dužna iskazivati.⁵

pravilo, ali znatan deo teorije zastupa stanovište da okrivljeni nije dužan da iskazuje, ali kada iskazuje tada je dužan govoriti istinu. Švajcarski kantoni predviđaju i sankcije protiv okrivljenih, koji neće da iskazuju ili koji su dali lažan iskaz. Ostale države tu dužnost ne sankcionišu, pa, prema tome, to i nije pravna dužnost u pravom smislu reči.

³ Upravo zbog toga što u izviđaju zbog flagrantnih krivičnih dela ne postoje garancije u korist lične slobode, koje postoje u istrazi, francuski ZKP propisuje čitav niz kautela, koje bi trebale sprečiti eventualne zloupotrebe oficira sudske policije, koji vrše ovaj izviđaj. Tako oficir sudske policije mora u zapisniku o ispitivanju navesti dužinu trajanja ispitivanja zadržanog lica, dužinu odmora između pojedinih ispitivanja, dan i čas kada je lice zadržano, kao i dan i čas kada je lice pušteno na slobodu, odnosno predano nadležnom organu. Javni tužilac može po sopstvenoj inicijativi ili na zahtev člana porodice zadržanog lica odrediti lekarski pregled u bilo koje vreme u kome organ može zadržati lice na svome raspolaganju (lice može biti zadržano 24 časa bez odobrenja javnog tužioca, a sa njegovim odobrenjem još toliko vremena). Posle 24 časa lekarski pregled je pravno obavezan, ako to zahteva zadržano lice. Iz ovih zakonskih odredbi jasno se vidi koje je zloupotrebe zakon hteo sprečiti prilikom ispitivanja osumnjičenog lica.

⁴ P. Bouzat: *cit. delo*, str. 758. Nema dileme da će mogućnost upotrebe tih dokaza prihvatiti i nova francuska praksa po ZKP-u iz 1957. godine, tim više što je taj zakonik legalizovao ranije ilegalnu praksu takvih izviđaja.

⁵ Zbog olakšica, koje nisu postojale u istrazi, francuski organi sudske policije provodili su, pre donošenja Zakonika iz 1957. godine, vrlo često izviđaj. Videti o tome: Vidal Magnol: *Cours de Droit Criminel* (Paris, 1949), str. 1163 i 1184; Donnedier de Vabres: *Traite de Droit Criminel* (Paris, 1947), str. 749; P. Bouzat: *cit. delo*, str. 757; L. Lambert:

Obzirom na okolnost da se prethodni izvidaj može voditi u slučaju svakog krivičnog dela, značaj uslova pod kojima se može dobiti priznanje okrivljenog u takvom izvidaju je vrlo veliki. Izloženi pravni propisi o uslovima ispitivanja okrivljenog u istrazi imaju poseban praktičan značaj samo u slučajevima kada pre istrage nije vođen prethodni izvidaj. Da li će u nekom konkretnom slučaju prethodni izvidaj biti vođen, zavisi isključivo od nahođenja javnog tužioca i oficira sudske policije.

Prema napred izloženom vidimo da je u francuskom pravu situacija obzirom na problem, kojim se bavimo, potpuno drugačija u istrazi nego u ostalim oblicima pripremnog krivičnog postupka. Jedino sredstvo pomoću koga istražni sudija u istrazi može dobiti priznanje okrivljenog jeste njegovo pravo da ispituje okrivljenog. O obe navedene vrste izvidaža, organ koji iste provodi, ima osim prava da ispituje okrivljenog i pravno neograničenu mogućnost da za vreme ispitivanja okrivljenog drži u neizvesnosti o dokazima koji ga terete, što treba smatrati sredstvom za olakšavanje dobijanja priznanja okrivljenog. Kako se oba izvidaža mogu voditi u slučaju bilo kog krivičnog dela, treba smatrati da, prema francuskom pravu, navedene olakšice za dobijanje priznanja okrivljenog mogu postojati u postupku zbog svakog krivičnog dela (osim prekršaja gde se ne vodi izvidaj, već se odmah sudi).

Iz napred izloženog se vidi da francusko procesno pravo pridaje posebnu važnost priznanju okrivljenog kao dokaznom sredstvu.

III

Posle svega napred iznetog morali bismo stvoriti mišljenje o tome, koji značaj ima priznanje okrivljenog kao dokaz u krivičnom postupku Francuske.

Francuski krivični postupak (barem u istrazi) okrivljenom „daje pravo da čuti”. Iako okrivljeni u tome postupku nije dužan da odgovara na postavljena pitanja, ipak su organi krivičnog postupka ovlašćeni da ga ispituju i tako izazovu njegov iskaz. Iz činjenice što okrivljeni u tome krivičnom postupku ima pravo da čuti, ne možemo zaključiti da se ne računa s njegovim iskazom kao dokaznim sredstvom. Francuski zakonodavac u istrazi nije predvideo nikakva ograničenja prava odbrane okrivljenog ukoliko on ne želi da iskazuje ili prizna izvršeno krivično delo. Međutim,

Traite theorique et pratigue de police judiciaire, (Lyonn, 1947) str. 359. Zakonik iz 1957. godine uneo je u tome pogledu promenu tako što je predvideo i na taj način legalizovao prethodni izvidaj, koji do donošenja toga Zakonika uopšte nije bio pravno predviđen, pa su ga zbog toga zvali „poluslužbeni ili administrativni izvidaj”. Posledica ove promene ipak u praksi nije dovela do smanjenja broja slučajeva takvih izvidaža, već upravo njihov porast.

Zbog toga što u ovom izvidaju osumnjičeni nema iste garancije ličnih prava kao u istrazi, francuski ZKP iz 1957. godine predvideo je iste kautele protiv eventualnih zloupotreba od strane organa sudske policije, koje je predvideo u izvidaju u slučaju flagrantnih krivičnih dela, koje smo naveli napred u belešci pod 3.

određena ograničenja prava odbrane postoje u obe vrste izviđaja francuskog krivičnog postupka.

Iskaz okrivljenog, u prvom redu priznanje okrivljenog koji je izvršio krivično delo, i danas je dokaz koji se ceni u krivičnom postupku Francuske. Iako francusko pravo ne daje organima krivičnog postupka direktna sredstva pomoću kojih bi mogli dobiti priznanje okrivljenog, ipak se ne bi moglo reći da francuski zakonodavac nije organima krivičnog postupka išao na ruku, da dobiju priznanje okrivljenog. Francusko pravo ograničava pravo odbrane okrivljenog u obe vrste izviđaja sa ciljem da se dobije njegovo priznanje.

Na današnjem stepenu istorijskog razvoja francuskog krivičnog postupka, priznanje okrivljenog ipak ima, zbog svoje posebne prirode, i posebno značenje.